

2008:21

ANTIKVARISK KONTROLLRAPPORT

Cecilia Vasas bod

RESTAURERING AV CECILIA VASAS BOD, EKA 1:1, LILLKYRKA SN,
ENKÖPINGS KN

UPPLANDSMUSEET

Per Lundgren 2008

Omslagsfotografi: Timmerman Stefan Grankvist från Skultunabyggen AB halsular en skadad stock. Foto: Per Lundgren, Upplandsmuseet 2008

Upplandsmuseets rapporter 2008:21

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2008

UPPLANDSMUSEET

INNEHÅLL

Sammanfattning av utförda arbeten	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik	6
Utförda åtgärder	7
Avvikelser från arbetshandlingar	11
Kulturhistorisk bedömning av utförda arbeten	11
Iakttagelser under arbetena	12
Övriga handlingar med relevans för ärendet	15

Sammanfattning av utförda arbeten

Restaureringsarbeten har utförts på Cecilia Vasas bod. Arbetena har innefattat reparation av den nordvästra gavelns timmervägg samt bottenbjälklaget i bodens nordvästra del.

Administrativa uppgifter

Arbetena är utförda med stöd av statligt bidrag till kulturmiljövård. Se länsstyrelsens beslut 434-7663-07.

Objekt	Bod
Fastighet	Eka 1:1
Socken	Lillkyrka
Kommun	Enköping
Byggherre	Mikael Alfort
Entreprenör	Skultunabyggen AB timmermän Stefan Grankvist och Jonny Westling
Antikvarisk kontrollant	Upplandsmuseet genom Per Lundgren
Byggnadstid	september – oktober 2008
Antikvarisk slutbesiktning	2008-10-22
Diarienummer	Km-1556-2007
Länsstyrelsens diarienummer	434-7663-07
Arbetshandlingar	J. Grenberger byggnadsrestaureringskontor 1999

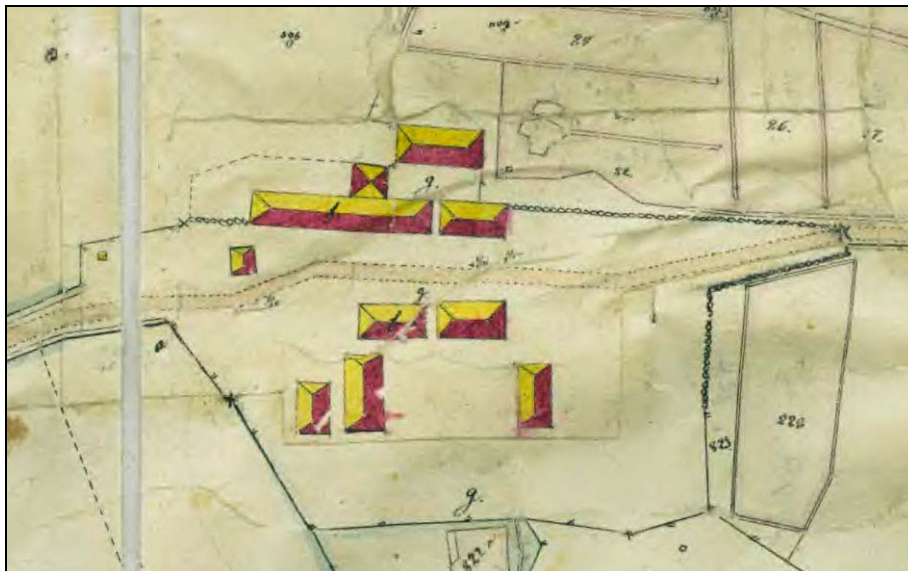

Byggnadshistorik

Boden från öster.

Boden tillhör Eka säteri, som först omnämns i skriftliga källor under 1300-talets senare del. Boden består av en kalkbruksmurad stenkällare med en timrad överbyggnad. Traditionen kopplar boden med Cecilia Vasa, Gustav Vasas mor Cecilia Månsdotter. Överbyggnadens timmer fälldes vintern 1631/32. De långsmala glugarna och fönstret i gavelröset tillkom 1854. 1928 utfördes en dörröppning i den nordvästra gaveln, och vid detta tillfälle tillkom sannolikt följarna på ömse sidor om öppningen. Dagens taktäckning av tegel tillkom på 1980-talet.

En ägomätning som utfördes 1829 visar Cecilia Vasas bod längst ner till vänster i bild. Den stora magasinsbyggnad som idag står gavel mot gavel med boden är inte uppförd ännu, trots att den dendrodaterats till samma år som Cecilia Vasas bod. Antingen är den uppförd av återanvänt timmer eller också flyttad till sin nuvarande plats efter 1829. Till höger om boden finns ett oxstall i lera som revs 1990.

Utförda åtgärder

Timmerlagningar har skett med 7” blocksågat furutimmer som levererats från en grannfastighet. Timret har bilats ner på sidorna till bredder likt befintliga.

Den nordvästra gavelns nedre del innan restaureringen.

Vid årets arbeten prioriterades efter statusbesiktning av byggnaden den nordvästra gaveln norr om dörröppningen. Timret var här i mycket dåligt skick. Syllen ovansida halvsulades, stock 2 - 6 fick bytas i sin helhet och stock 7 - 11 halsulades. Det var inte möjligt att lyfta hela timmerstommen, och därför fick de nya knutskallarna sågas av och efter att stocken satts på plats åter förbindas med stocken med hjälp av försänkta franskskruv. Skruvhålen förseglades därefter med dymlingar. De nya stockarna utfördes med långdrag likt befintligt. För att få in den sista stocken i väggen måste denna dock utföras utan långdrag. Den yttre spännbjälken norr om dörröppningen var skadad och byttes därför ut. De gamla bullarna var i gott skick och kunde återanvändas. Dörröppningen från 1928 kompletterades med en gåt; detta saknades tidigare.

Den norra långsidans syll hade glidit ur sitt läge. Vid restaureringen avlastades syllen med domkraft, och efter att ha huggit bort delar av en sekundär grundsten kunde syllen hävas på plats.

Golvet i den nordvästra delen var mot den norra långsidan i dåligt skick, med omfattande rötskador framför vid anslutningen till syllen. Rötskadade delar utan bärighet sågades bort och mot gavelväggen skarvades nya klovor med täljda ändar mot syllen in.

*Väggen efter re-
staurering. Syl-
stocken har en
vertikal halvsul-
ning och ovanför
denna har stock
nummer 2 – 6 bytts
i sin helhet, medan
de övre stockarna
har halvsulats.*

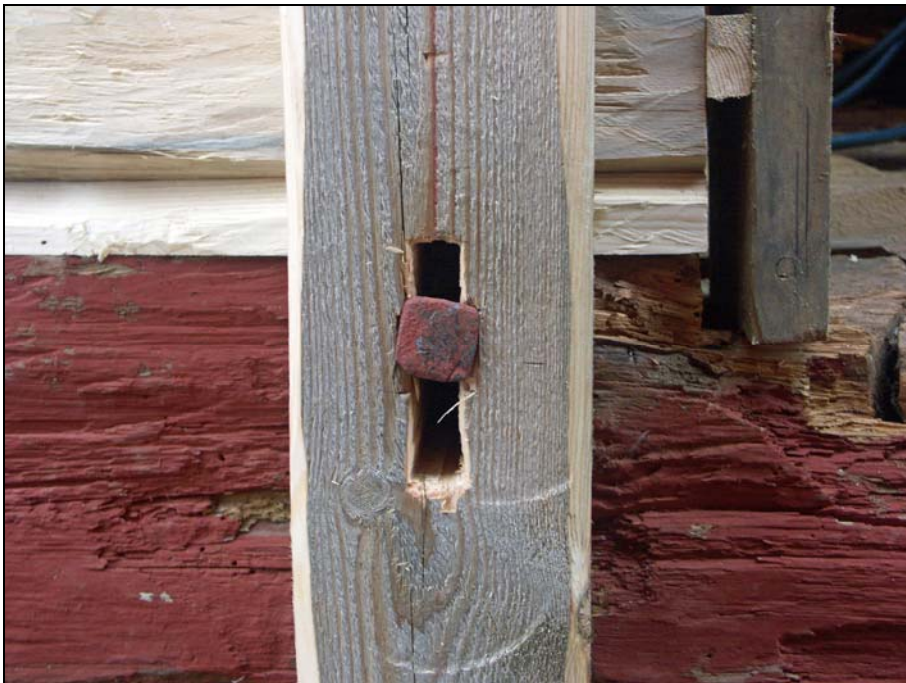

*Nya golvklovor
har skarvats in
mot bodens
nordvästra ga-
vel.*

Norra knutkedjan efter restaurering. Långsidans syll har fått en ny överdel till knutskallen, gavelns syll har halvsulats och stock 2 – 6 har bytts i sin helhet. Knutskallarnas över- respektive underdel har sågats upp för att få stockarna på plats, och därefter har bitarna monterats tillbaka med försänkt fransk skruv.

Ny yttre spännbjälke norr om gavelns dörröppning. Bjälken är utförd av fyrkantsågat virke som avfasats med bandkniv i hörnen. Den gamla bulten kunde återanvändas.

Golvklovor med de rötskadade delarna bortsågade.

På bodens norra långvägg har rötskadade delar av syllens sågats bort och en bilad timmerstock har provisoriskt lagts på plats för att täcka hålet.

Avvikelser från arbetshandlingar

2008 års restaureringsåtgärder innefattar endast en mindre del av de åtgärder som föreslås i Grenbergers restaureringsprogram, och begränsas till timmerlagningar i byggnadens nordvästra hörn.

I övrigt har följande avvikelser gjorts:

- timmerlagningarna har blivit något mer omfattande än vad Grenberger förutsåg i sitt program 1999.
- halsulningar har förankrats med dymlingar och försänkt franskskruv i stället för spik för att garantera väggens statiska funktion.
- en ny yttre spännbjälke har satts upp norr om dörröppningen.
- timring har skett med nytt virke och inte begagnat

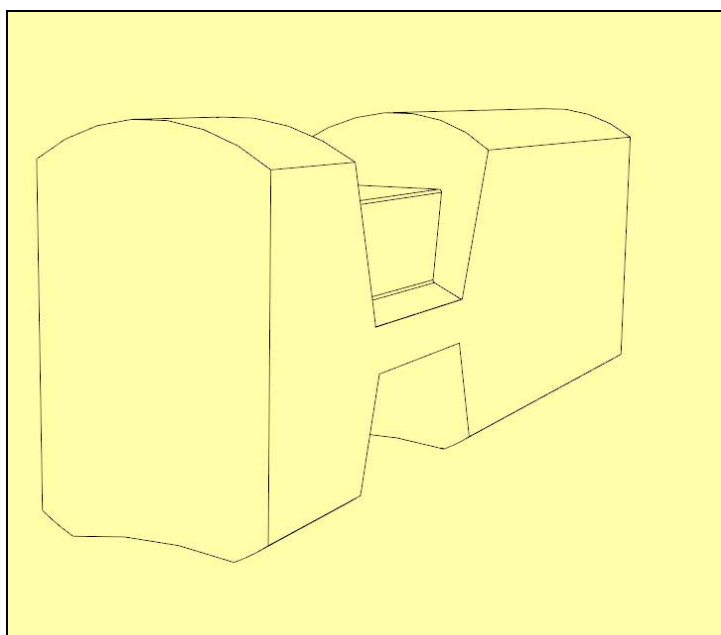
Avvikelserna har skett i samråd mellan antikvarisk kontrollant, timmermän och byggherre.

Kulturhistorisk bedömning av utförda arbeten

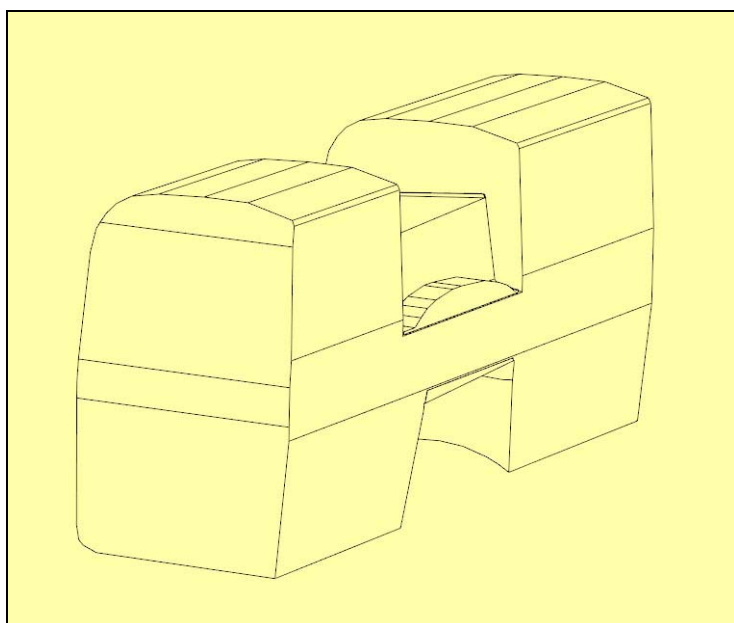
Arbetena har utförts med god omsorg om byggnadens kulturhistoriska värde. Timmermansarbetena är gjorda med stor skicklighet och omsorg.

Iakttagelser under arbetena

TVå knutar har dokumenterats i samband med restaureringen, dels en i den norra knutkedjan och dels en i den östra. Knutarna har olika utförande. Knuten i den norra kedjan har ett nästan rakt överhak med en bred tröskel med lutande väggar och översida med fall utåt. Det syns delvis spår efter korta halsningar. Knuten kan betraktas som modern för 1630-talet. Knuten i den östra sidan har snett överhak och är utförd med en kort halsning. Knuten är typisk för 1600-talet i Uppland. Man bör inte dra för långtgående slutsatser av knutarnas olikheter; inom en och samma knutkedja förekommer avsevärda variationer i t ex hakens lutning. Väggar har planbilats efter uppförandet, vilket sannolikt har avlägsnat större delen av de halsningar som bör ha funnits tidigare.

*Knutskalle i bodens östra hörn.
Rekonstruktion av ursprungligt
utseende i perspektivprojektion.
Ögonblicksbild av 3D-modell.*

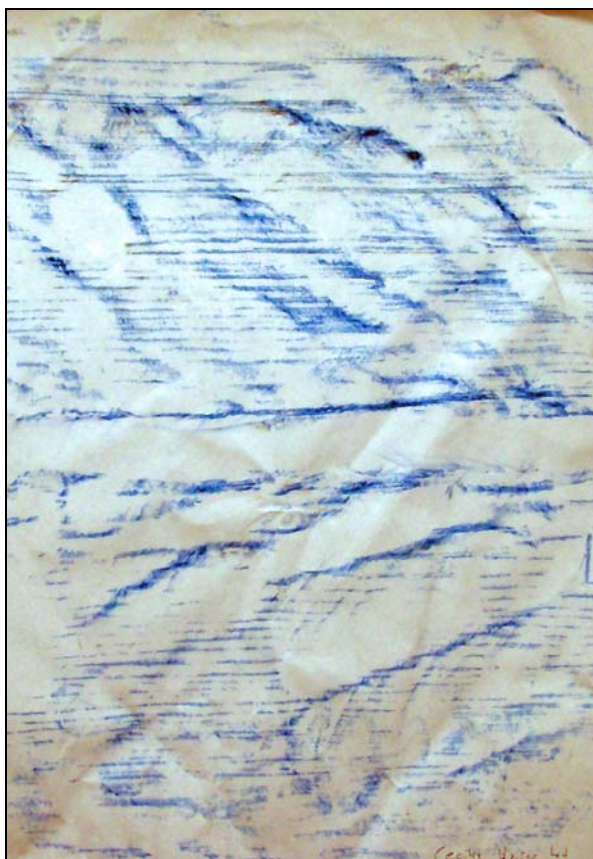

*Knutskalle i bodens norra hörn.
Rekonstruktion av ursprungligt
utseende i perspektivprojektion.
Ögonblicksbild av 3D-modell.*

Den norra långsidans syll är mycket grov och utförd i ett kådrikt, utvalt virke av god kvalitet. Väggar har av insidans bilningsspår att döma ursprungligen timrats med färskt virke. Utsidan har sedan slätskräts på stående vägg i torrt virke. Skrädningen har skett med en lång- och rakeggad yxa som bearbetat träet i ungefär 45° lutning.

Detalj av syllen, som visar hur yxan slagits mot timret med omkring 45° lutning och omväxlande från höger respektive vänster sida.

Avtryck av bilningsmönstret på norra långsidans syll. Yxans egg är ungefär 20 cm lång. Den horisontella bearbetningen från vänster (överst) respektive höger (underst) syns tydligt. I mitten av stocken finns en stor torrspricka. Bilningen har skett i torrt timmer på stående vägg.

Golvplanken består av spräckta klovor som kanthuggits och sammanfogats i sidled med dymlingar. Hålen för dymlingarna har gjorts med skednavare. Golvklovorna vilar i mitten på en bärlina och är i långväggarna infogade mellan syll och överliggande stock. Klovorna har raka urtag för bärlinan. Ändarna på golvklovorna är täljda till plankform. Ytterväggarna har satt sig i förhållande till den centrala bärlinan vilket medför att vissa av golvklovorna ligger i spänn över bärlinan.

Golvklovor som sågats upp för iskarvning av friskt virke. Klovorna är kanthuggna och sammanfogade med dymlingar.

Golvklova med rest av dymling. Märken efter förhugg visar att hålet för dymlingen gjorts med skednavare.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

1999-06-21 Grenberger Byggnadsrestaureringskontor: Restaureringsprogram

2007-12-03 Länsstyrelsen: Beslut om bidrag (lst dnr 434-7663-07)

